

Mesnevî’de Geçen “Bedevi ile Karısı Hikâyesi” ya da Kadının Fendi

A Story in the Mesnevi: “Bedouin and His Wife” or The Deception of the Woman

Öz

Altı ciltten oluşan *Mesnevi*, Mevlânâ'nın bütün tasavvufî düşüncesini ve mesajlarını hikâyeler aracılığıyla ortaya koyduğu büyüleyici ve etkileyici bir külliyyattır. Mevlânâ kendisinden önce farklı kaynaklarda anlatılmış hikâyeleri kendi ahlaki ve tasavvufî öğretilerine uygun bir şekilde yeniden yorumlamıştır. Bu açıdan Mevlânâ bir hikâye anlatıcısı değil, hikâye yazarıdır. Hikâye anlatıcısı, önceki hikâyeleri olduğu gibi alarak onu insanlara ulaştırırken bir hikâye yazarı ise, iletmek istediği hikmetlere ve derslere uyduğunu düşündüğü hikâyeleri, bazen yeni karakterler, açıklamalar ekleyerek ve olay örgüsünü genişleterek bazen de kendi niyetine uymayan yerleri çıkararak onları adeta bir oyun hamuru gibi elinde istediği şekle getiren kişidir. Tasavvuf düşüncesinin temel konularından biri olan nefis-akıl mücadelesi Mevlânâ'nın türlü vesîlerle eserlerinde işlediği konulardan biridir. *Mesnevi*'nin de birçok yerinde ele aldığı bu konuya ilişkin görüşlerinin etkili anlatımlarından biri de “Bedevi ile Karısı” hikâyesinde kendini gösterir. Bu çalışmada mezkûr hikâyenin önceki kaynakları ve versiyonları üzerinde durularak Mevlânâ'nın ne tür katkılarla hikâyeyi yeniden şekillendirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. İçerdiği yoğun metaforik dil ve anlatım takip edilerek hikâyedeki karakterlerin ve öğelerin hangi mana ve muhtevaya delalet ettiklerine dair bir tahlil çalışması yürütülmüştür. Bir yandan hikâyedeki edebî unsurların takibi yapılırken diğer yandan tasavvuf düşüncesi açısından hikâyenin tekabül ettiği meselelerle irtibatı gözetilmiştir. Hikâye'ye dair unsurların hem parça olarak analizi yapılırken diğer yandan hikâyenin vermek istediği anlam bütünlüğü açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken şârihlerin hikâyeye dair ortaya koydukları birikimden de istifade edilmiştir. Şârihlerin bu hikâyeden çıkardıkları sonuçlarla Mevlânâ'nın bu hikâye ile vermek istediği asıl mesaj değerlendirilmiştir. Sonuçta; bu çalışma Bedevi ile Karısı hikâyesi üzerine özgün bir yeniden okuma ve yorumlama denemesi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Mevlânâ, Mesnevî, Hikâye, Tasavvuf Şiiri.

Abstract

The *Mesnevi*, consisting of six volumes, is a captivating and influential collection where Mevlana presents his entire mystical thoughts and messages through stories. Mevlana, rather than being a mere storyteller, reinterprets previously narrated stories in accordance with his ethical and mystical teachings. He adds new characters, explanations, expands the plot, or removes elements that do not align with his intentions, molding them like clay to convey the wisdom and lessons he desires. The struggle between the ego and reason, a fundamental theme in Sufi thought, is one of the subjects that Mevlana explores in various ways throughout his works. One of the powerful expressions of his views on this subject can be found in the story of the "Bedouin and His Wife." This study aims to examine the previous sources and versions of this story and determine the contributions Mevlana made in reshaping it. By analyzing the dense metaphoric language and narrative, it explores the meanings and connotations associated with the characters and elements in the story. The study follows both the literary elements within the story and the connections it holds with Sufi thought. It conducts an analysis of the story's components while seeking to uncover the overall meaning intended by the story. In doing so, it also draws on the insights of commentators who have contributed to the understanding of the story. By considering the conclusions reached by these commentators, the primary message Mevlana intended to convey through this story is evaluated. Ultimately, this study aims to offer an original reinterpretation and analysis of the "Bedouin and His Wife" story.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Mevlana, Mesnevi, Story, Sûfi Poetry.

Yusuf YILDIRIM

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı / Assoc. Dr., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature.
yasef.yildirim@hotmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-0324-3927>
<https://ror.org/04f81fm77>

Makale Türü-Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 04.04.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 21.06.2023
Yayın Tarihi/Date Published: 25.06.2023

Atf/Cite as: Yıldırım, Y. (2023). Mesnevî’de Geçen “Bedevi ile Karısı Hikâyesi” ya da Kadının Fendi. *Turkish Academic Research Review*, 8 (2), 914-927.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncı/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Yusuf Yıldırım

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Mesnevî-i Şerif dil, anlatım ve ifade biçimi açısından, tahkiye geleneğinin belirlediği kuralları bozan ve adeta yapıbozuma uğratan bir metindir. *Mesnevî*’de anlatılan hikâyelerin dünyasına giren okuyucunun dikkatini çeken ilk husus, hikâyelerin anlatım biçiminde ortaya çıkan sıradışı bir sesin ve yeni bir nefesin varlığıdır. *Mesnevî* birçoğu halk arasında yaygın olarak anlatılagelen veya başkaca eserlerde zaten dile getirilmiş hikâyelerden oluşmaktadır. Hint masal kitapları ile Ferîdüddin Attâr ve Hakîm Senâî gibi meşhur İran mutasavvıflarının eserleri Mevlânâ’nın yararlandığı temel kaynaklar arasındadır. Tasavvufî öğretisini aktarmak ve geniş kesimlere ulaştırmak için yararlandığı -bu yönüyle özgün olmayan- bu hikâyelere yeni bir ruh üfleyerek onları tekrar diriltir. Kullandığı dil, üslup, anlatım ve tahkiye tarzı ile okuyucuyu ulaştırmaya çalıştığı hakikat alanı, önceden bilinen bu hikâyeleri adeta tanınmaz bir hale getirerek onları özgünlük seviyesine yükseltir. Zira Mevlânâ için önemli olan “bugün yeni bir şeyler söylemektir.” *Mesnevî*’nin yazılış hikâyesi de bir anlamda kendisinden önceki eserlere benzemekle beraber benzemeyeni ortaya koymak düşüncesiyle başlar. *Mesnevî*, Mevlânâ’nın ifadesiyle, “eski harfler teninde yepyeni bir ruh”tur (Mesnevî, 1/2595). Ahmed Eflaki’nin ifadesine göre; *Mesnevî* Hüsameddin Çelebi’nin Mevlânâ’ya müridlerin irşad olması için Hakîm Senâî’nin *İlâhînâme*’si ile Ferîdüddin Attâr’ın *Mantku’t-tayr*’ına benzer bir mesnevî kaleme almasını rica etmesi üzerine yazılmıştır (Eflâkî, 2020, s. 546).

Mevlânâ kendisinden önce farklı kaynaklarda anlatılagelmiş hikâyeleri tekrar etmekle beraber onları kendi ahlaki ve tasavvufî öğretilerine uygun bir şekilde değişikliğe uğratarak okuyucusuna ulaştırır. Bu açıdan Mevlânâ bir hikâye anlatıcısı değil, hikâye yazıcısıdır. Hikâye anlatıcısı, önceki hikâyeleri olduğu gibi alarak onu insanlara ulaştırırken, hikâye yazıcısı ise iletmek istediği hikmetlere ve derslere uyduğunu düşündüğü hikâyeleri, bazen yeni karakterler, açıklamalar ekleyerek ve olay örgüsünü genişleterek bazen de kendi niyetine uymayan yerleri çıkararak onları adeta bir oyun hamuru gibi elinde istediği şekle getirir. Bu durumu Mevlânâ kendi ifadesiyle, “eski harflerin teni içinde yeni bir ruh” olarak görür (Mesnevî, 1/2595).

Altı ciltten oluşan *Mesnevî*, Mevlânâ’nın bütün tasavvufî düşüncesini ve mesajlarını hikâyeler aracılığıyla ortaya koyduğu büyüleyici bir külliyyattır. Çerçeve hikâyelerin küçürek hikâyelerle bölündüğü, onların da diğer başka hikâyelere açıldığı ama en sonunda çerçeve hikâyeye geri dönülerek sözün hitama erdirildiği ve hemen her hikâyenin bitiminde Mevlânâ’nın hikmet aşıl原因 sesinin duyulduğu bu sarmal anlatım tarzı Mevlânâ’nın şahsına münhasır bir yöntemdir. Önceki mesnevî geleneğinde pek görülmeyen bu anlatım tarzı “Dönüşümüz ancak O’nadır.” (el-Bakara, 2/156) ayetinin Mevlânâ yorumu olarak da okunabilir. Bütün hikâyelerde anlatılmak istenen asıl mesaj, *Mesnevî*’nin özeti sayılan ilk on sekiz beyitte de ifade edildiği gibi, asli vatanından uzak düşmüş ruhun tekrar oraya dönme özlemidir. Bu açıdan bakıldığında *Mesnevî*, Mevlânâ’nın ifadesiyle “vahdet dükkanı”dır ve hakikat yolunu arayanlara rehberlik eden bir kitaptır (Sipehsâlâr, 2011, s. 90). Diğer bir ifadeyle iç içe geçen yüzlerce hikâyeyi ve bu hikâyelerle verilmek istenen mesajları tek bir hikâyeye indirmek gerekirse ona bütün bir insanlığın varoluşsal hikâyesi demek mümkündür.

Sûfilerce yaşanan hakikat tecrübesinin anlatılamazlığı ile onları bir şekilde aktarma gerekliliği birçok sûfi müellif gibi, Mevlânâ için de çözülmesi gereken bir çelişkidir. Mistik tecrübenin sıradan tecrübelerden farklı bir alana dair olması kadar kullanılan dilin imkanları ile muhatabın algı düzeyi de bahsedilen meselenin kolayca anlaşılmasında önemli engellerdendir. Mecaz, teşbih, metafor ve sembollerle örülü özel bir dil, -yeterli olmamakla beraber- bu sorunun çözümünde önemli bir araç olarak sûfilerce kullanılagelmiştir. Günlük dilin kuşatamayacağı hakikat alanından -ima yoluyla da olsa- bahsedilmesinde tahkiye yöntemine başvurulması da, yine sûfi gelenekte

kullanılan diğer bir anlatım biçimidir. Bununla birlikte Mevlânâ’nın sarmal tahkiye tarzı da ifade edilemeyenin ifadesine yönelik kendine has bir çaba olarak görülmelidir. Bu yöntemle Mevlânâ, muhatabın meseleyi tüm yönleriyle görmesini ve farklı açılardan değerlendirmesini sağlarken aynı zamanda yaşanan tecrübenin donuk ve sabitlenmiş olmadığını, aksine sürekli hareket halinde olduğunu da ima eder.

Temel ilke olarak zahir-batın (suret-mana) ilişkisine dayanan *Mesnevî*, içerisinde anlatılan hikâyelerle görünen şeylerin ötesindeki gizli manayı ortaya çıkarmayı amaçlayan bir eserdir. *Mesnevî*’de bahsi geçen her hikâye yalnızca bir gösterge olup okuyucu, sözlerin suretine bakmama, yani nazarını asıl manaya çevirmesi gerektiği hususunda sürekli ikaz edilir. Sözlerin ardında gizlenen mana denizine ulaşanlar hidayete ererken suretle vakit geçirenleri bekleyen tehlike ise sapkınlığa düşmektir (Mesnevî, 6/657). Ama her zaman hikâyelerin suretine gömülmüş olan anlama ulaşmak ve o mana denizinden inci devşirmek kolayca elde edilen bir şey değildir. Dalgalı bir deniz gibi sürekli değişkenlik gösteren üslubun ve sistematik olmayan metodun etkisiyle hakikat, bazen perdeler arasında gezinerek kendisini bilerek aşikâr etmez. Özellikle anlaşılması zor, îmalı ve müphem ifadeler meseleyi anlaşılır kılmaktan çok daha çetrefil ve içinden çıkılmaz hale getirir. Bazen hikâye kahramanları, diyalogları sırasında öyle güçlü deliller ve mantıki önermeler ileri sürerler ki okuyucu hangi tarafı dinlese onun haklı olduğunu düşünebilir. *Mesnevî*’nin geçen *Bedevi ile Karısı Hikâyesi* buna güzel bir örnektir.

Bedevi ile Karısı Hikâyesi

Mesnevî’nin birinci cildinde geçen *Bedevi ile Karısı Hikâyesi* şu şekilde özetlenebilir: Cömert bir halifenin yaşadığı bir zamanda çölde yoksul bir bedevi ile karısı yaşardı. Bir gece bedevinin karısı yoksulluktan şikâyet ederek kocasının buna çözüm bulmasını ister. Kanaat sahibi olan bedevi, karısının haddi aşan bu şikâyetine karşı kanaatin tükenmez bir hazine olduğunu, rızkın Allah’tan geldiğini, hayatlarının çoğunu bu kanaatle yaşadıklarını ve geri kalan ömürlerini de bu şekilde devam ettirmeleri gerektiğini belirterek sabaha kadar karısına nasihatte bulunur. Bu nasihatlerden etkilenmediği gibi kocasına karşı daha saldırgan bir dille şikâyet ve serzenişlerine devam eden bedevinin karısı, kocasının verdiği bu nasihatleri tek tek çürütmeye çalışır. Kadının bu konuşma sırasında dili oldukça sert ve kırıdır. Yoksulluğuyla iftihar eden bedevinin de bundan sonraki konuşması sert olacaktır. Karısına bir yandan yoksulluğun öneminden bahsetmeye devam eden bedevi, diğer yandan konuşmasının sonunda bu tür serzenişlerde bulunduğu sürece kendisini terk edeceğini de belirtir. Kocasının bu hiddetini gören kadın, hemen ağlar ve ondan özür dilemeye başlar. Kadın, bu tür şikâyetlerinin ardında, kendi şahsi arzu ve menfaatinin değil, aksine kocasının kimseye muhtaç olmaması isteğinin bulunduğunu belirtir. Bedevi, karısının üzüldüğünü ve hüngür hüngür ağladığını görünce söylediklerinden pişmanlık duyar. Bununla da yetinmeyen bedevi, karısına bundan böyle onun isteklerine boyun eğeceğini söyler. Kocasına istediği her şeyi yaptıracağını anlayan karısı, Bağdat’ta cömert bir halifenin yaşadığını, ona yoksulluklarının göstergesi olarak bir testi su armağan etmesini tavsiye eder. Yağmur suyuyla doldurduğu testi halifeye sunan bedevi, bunun karşılığında halifeden ihsan olarak içi altınla dolu testisini geri alır. Halife adamlarına bedeviyi Bağdat’ın ortasından geçen Dicle nehri üzerinden evine geri göndermelerini emreder. Evine dönerken gemide Dicle Nehri’ni ilk kez gören bedevi, hediyesini kabul eden halifenin cömertliğini düşünerek utancından iki büklüm olarak yere kapanır.

Mesnevî’deki bu hikâyenin ana teması nefisle aklın mücadelesidir. Kadın nefsi sembolize ederken, bedevi aklı temsil eder. Hikâyenin sonunda bunlardan hangisinin mücadeleyi kazandığı belirsizdir. Çünkü Mevlânâ da hikâyenin sonunda neler olduğunu açık bir şekilde izah etmez. Bu belirsizliği belki de Mevlânâ, her

okuyucunun algı seviyesine göre farklı okumalara uygun olmasını istediği için bilinçli bir şekilde tercih eder. Çünkü Mevlânâ’nın deyimiyle, *Mesnevî* cilalanmış bir aynadır, muhatap onda ancak kendisini görebilir.

Özetini verdiğimiz hikâyenin, Attar’ın *Musîbetnâme*’nden alındığı açıktır. *Musîbetnâme*’nin en son hikâyesi olarak yer verilen bu hikâyede, *Mesnevî*’deki varyantın aksine bedevinin karısı yoktur. Hikâyenin kahramanları, çölde yoksulluk içinde yaşayan bir bedevi ile cömertliği dillere destan olmuş bir halifeden ibarettir. Attar’ın kitabında geçen hikâye şu şekilde özetlenebilir: Çölün ortasında yaşayan oldukça yoksul bir Arap vardı. Arap’ın hayatı zillet ve zaruret içinde geçiyordu. Yaşanan kıtlık yılları Arab’ın yoksulluğunu daha da artırmıştı. Bir gün çölde gezerken tatlı bir suyla karşılaşır, öyle ki bunun cennetten gelen bir su olduğunu düşünür. Yaşadığı bunca eziyetten sonra Allah’ın kendisine gönderdiği bir rızık olarak düşündüğü suyu kırbasına doldurarak yoluna devam eder. Aklına, suyu Abbasi halifesi Me’mûn’a hediye olarak götürdüğü takdirde halifenin buna karşılık kendisine bir hil’at hediye edeceği gelir. Zira halife de cennetten gelen bu sudan tatmamış olmalıdır. Avdan dönerken karşılaştığı Me’mûn’a hediyesini sunan Arab’ın hali Me’mûn’a aşikâr olur. Başından geçenleri anlatan Arap, Me’mûn binlerce dinarlık ihsanına kavuşur. Me’mûn, Bağdat’ın onun için emin bir yer olmayacağı bahanesiyle Arab’ı hemen yaşadığı yere, çöle geri gönderir. Arab’ı niçin aceleyle çöle geri gönderdiğini soran birisine Me’mûn şöyle cevap verir: “Arap eğer bir süre daha Bağdat’ta kalsaydı, Fırat Nehri’ni görebilirdi. Benim onun getirdiği suya muhtaç olmadığımı öğrendiğinde ise bu hediyesinden utanabilirdi. O taktirde de Arab’ın utancının aksi aya ulaşırdı ve benim ihsan ayînem kapkara kesilirdi.” (Ferîdüddin Attâr, 1386, s. 459-462).

Attar bu hikâyeye Allah’ın sınırsız cömertlik ve merhamet sahibi olduğu mesajını verir. *Musîbetnâme*’nin son bölümünde yer alması dolayısıyla hikâye ve ondan sonraki bir sayfalık bölüm aslında, mesnevî yazıcılığında gelenek haline gelen, müellifin Allah’a münacatıdır. Attar için çöl bu dünyadır ve senelerce yaptığı taat, ibadet ve niyazlara da Allah’ın ihtiyacı yoktur. Allah’a sunacağı tek şey olan samimi duygularla döktüğü gözyaşları ise Arab’ın kırbasındaki sudur.

Hikâyenin en eski varyantı ise Abdullah b. Muzaffer es-Sem’ânî’nin (ö. 534/1139-40) *Ravhu’l-ervâh* isimli eserinde geçmektedir. Orada geçen hikâye şöyledir: Çölde yaşayan bir Arap bahşiş almak ümidiyle zamanın şahının yanına gitmeye karar verir. Yolda görüp tadını beğendiği sudan matarasına doldurarak onu şaha hediye olarak takdim eder. Matarayı gören şah bunun karşılığında matarayı altınla doldurur. Bu bahşişe şaşırıp sebebini soranlara ise şöyle cevap verir: “O Arap, bana hediye ettiği bu su dışında hiçbir şeye sahip değildi, ben ise ona verdiğim altınlardan daha fazlasına sahibim. O hala benden daha cömerttir.” (Firüzanfer, 1346, s. 915).

Görüldüğü gibi Mevlânâ, Attar’da ve ondan önce de Sem’ânî’de geçen hikâyeyi *Mesnevî*’ye olduğu gibi almamış, gerek biçim gerekse muhteva açısından onu işleyerek geliştirmiş ve muhatabına iletmek istediği mesaja uygun bir şekilde değiştirmiştir. Önceki varyantlarda hikâye münasebetiyle oldukça basit mesajlar verilirken *Mesnevî*’de hikâyenin ana mesajı muğlak ve belirsizdir. Bu yüzden hikâyeyi okuyan her okuyucu ilgi ve algı seviyesine göre hikâyeden farklı sonuçlar ve birbirine zıt dersler çıkarabilmektedir. Sem’ânî’de yarım sayfada anlatılan hikâye, Attar’ın *Musîbetnâme*’nde hikâyeden çıkarılan hikmetlerle beraber toplam altmış beyitte işlenir. Mevlânâ ise, çerçeve olarak belirlediği bu hikâyeyi, içindeki küçük hikâyeler, nasihatler ve mev’izalarla birlikte yaklaşık yedi yüz beyitte anlatır. Aslında *Mesnevî*’de hikâyenin nerede başlayıp nerede bittiğini tam olarak söylemek de güçtür. Zira kendisi de bir beyitte hikâyenin “başsız ve ayaksız” olduğunu belirterek bu durumu vurgular. Kısacası Mevlânâ, seleflerinin kurgu, olay örgüsü, motif ve yorumları bakımından

basit bir biçimde anlattığı *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*’ni ustalıklı bir şekilde dönüştürerek ona adeta yeniden can verir.

Mesnevî’nin birinci cildinde geçen *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*’nin ana karakterleri, bedevi, karısı ve zamanın Bağdat halifesinden ibarettir. Kahramanların isimleri, *Mesnevî*’nin diğer hikâyelerinde olduğu gibi, gizlenmiş olup sosyal durumlarıyla belirtilir. Bedevi çölde yaşayan yoksul bir adamdır ve akli temsil eder. Bedevinin intisaplı olduğu bir şeyhi de vardır. Fakat bu şeyhin gözü gökyüzü sofrasından başka bir şeye talip değildir. Karısı on yıl süren kıtlık süresince iyice kötüleşen yoksulluklarından şikayet eden birisidir. Halife ise son derece cömert birisi olup şöhreti tüm yeryüzüne yayılmıştır. Halifenin adı *Mesnevî*’de zikredilmese de gerek Sem’ânî’de gerekse Attar’da bunun Abbasi halifesi Me’mûn (ö. 218/833) olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyede halife Tanrı’ya işaret eder.

Mesnevî’nin en uzun çerçeve hikâyelerinden biri olan *Bedevi ile Karısı Hikâyesi* içerisinde birçok küçük hikâye ile beraber Mevlânâ’nın okuyucuya tavsiyelerde bulunduğu bölümler ve hikâyelerle vermeye çalıştığı mesajları da yer almaktadır. Oldukça uzun olan hikâyenin nereden başlayıp nerede bittiğini belirlemek güçtür. Halifenin cömertliğinden bahisle açılan hikâye, aslında önceki bölümün devamı niteliğindedir. Mevlânâ Hz. Ömer ile *Çalgıcı Hikâyesi*’nin sonunda yer alan “Hak yolunda ekmek vermekle can vermek” (*Mesnevî*, 1/2234) arasındaki karşıtlığı açıklamak üzere bu hikâyeye başlar. Bu bakımdan *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*’nin müstakil bir hikâye olmadığını, önceki bölümün daha iyi anlaşılması için anlatılmaya başlanan küçürek ya da öncekiyle irtibatlı bir hikâye olduğunu söylememiz mümkündür. Bu, *Mesnevî*’nin diğer hikâyelerinde de sıklıkla karşılaşılan bir yöntem olup hemen her hikâye ya da bölümün kendisinden önceki ve sonraki bölümlerle irtibatlı bir biçimde ve dolayısıyla *Mesnevî*’nin bir bütün olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Araya giren sözler ve başka hikâyeler yüzünden parça parça anlatılan hikâyenin nerede bittiğini belirlemek de zor görünmektedir. Görünüşe göre; halifeye hediye olarak yağmur suyu götüren bedevinin, evine geri dönerken Diele Nehri’ni gördükten sonra verdiği hediyeden dolayı utanıp yere kapanmasıyla biten hikâye, devamında Mevlânâ’nın ortaya koyduğu hikmetler ve verdiği mesajlarla o kadar uzun sürer ki, okuyucu hikâyenin sonunu bir türlü bulamaz. Başta *Mesnevî*’nin bu bölümlerini yazıya geçiren Hüsameddin Çelebi olmak üzere metni okuyan her muhatabın sabırsızlığını ve usancını hisseden Mevlânâ, hikâye boyunca sabır telkininde bulunmayı da ihmal etmez. “Söz, toprakla o denli çok karışır” ki adeta hikâyenin “suyu bulanmaya” başlar. Bu noktada sabrın, hikâyenin sonunu merak edenler için bir anahtar olduğu vurgulanır:

“Eğer bu husustaki müşkül şeyleri anlatmaya, onlara cevap vermeye koyulsam susamışlara ne vakit su vereceğim? Eğer sen, burada müşkül vaziyete düştüyse sabret. Sabır, gamdan kurtulmak için anahtardır.” (*Mesnevî*, 1/2906)

Mevlânâ “bu, hikâye değil, kendine gel! Bizim ve senin bugünkü halimizdir, dikkat et!” (*Mesnevî*, 1/2807) diyerek hikâyenin, insanoğlunun dünya hayatında yaşadığı durumu anlattığını söyler. Burada anlatılan, nefisle aklın ezeli mücadelesidir. Bu mücadelenin, kendisini bu kavgayla dünyada bulan insan sayısı kadar farklı sonuçları vardır. İnsanın varoluş durumunu anlatan hikâye bir ayna olup kişi, hikâyenin herhangi bir noktasından başlayarak kendi halini o aynada izleyebilir. Çerçeve hikâye içinde, Mevlânâ’nın ifadesiyle, bölük pörçük söylenen hemen her söz ve anlatılan her küçük hikâye, karmakarışık duygu, arzu ve ihtiraslar arasında dünyada

mahpus kalan insanoğlunun kendi durumunu görüp değerlendirebileceği bir yapıya sahiptir ve her biri müstakil birer ayna görevini icra ederler. Bu yüzden hikâyenin başı olmadığı gibi sonu da yoktur:

“Bu hikâye parça buçuk söylendi (araya sözler karıştı, başka hikâyeler girdi.) Âşıkların işi gibi başsız, ayaksız nakledildi. Fakat hakikatte başı yoktur, ezel gibi evveline evvel bulunmaz. Sonu da yok. Ebedle eş! Hattâ su gibidir; her katresi hem baştır, hem ayak... Hem de başsız, ayaksız koşup gider.” (Mesnevî, 1/2896-2898)

Ama yine de bitmek bilmeyen bu uzun hikâyeye bir son biçmek gerekirse, bunun *Mesnevî*’nin birinci cildinin son beyti olan *“Maksada sabırla erişilir, aceleyle değil. Sabret, doğrusunu Tanrı daha iyi bilir.”* (Mesnevî, 1/4002) cümlesi olduğunu söyleyebiliriz. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, aslı vatanından koparak dünyaya düşen insanın vahdet yurduna tekrar ulaşmaya çalışma mücadelesini simgeleyen *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*’nde, bu zorlu ve tehlikelerle örülü yolun pîrsiz olamayacağını, nefisle girilen bu kadim savaşta maksada ancak sabırla ulaşılacağı mesajı açık bir şekilde verilmektedir. Testisinde taşıdığı yağmur suyunu Bağdat’a, halifenin huzuruna götüren ve *aklı* temsil eden bedevinin aşmaya çalıştığı yol, nefsin hevâ ve heves tuzaklarıyla sürekli kesilen çetin bir yoldur. Bu yolda, ancak yolun tüm tehlikelerini bilen bir mürşidin kılavuzluğuna ihtiyaç vardır ve salikin nefsin tüm aldatmalarına karşı sürekli sabırlı olması gerekmektedir. Dolayısıyla suyu halifeye tek başına ulaştırıp orada Dicle’yi gördükten sonra utanç içerisinde evine geri dönmekte olan bedevinin hikâyesi burada tamamlanmaz, Mevlânâ bunun hemen ardından “Pîrin Sıfatları” bölümüne sıçrayarak hikâyeyi adeta sil baştan yeniden kaleme alır. Bundan sonraki bölümler Mevlânâ’nın hikmetli sözleri ve aralarda anlattığı başkaca hikâyeler de Hak yolunda salikin başına gelebilecek türlü tehlikelerin ve nefsin hilelerinin detaylı olarak açıklanmasından ibarettir. Çünkü bedeviyi Bağdat’a gitmeye ikna eden, karısıdır ve bedevinin karısı hikâye boyunca *nefsin* sembolü görevini istikrarlı bir biçimde üstlenir.

“Pîri bul ki bu yolculuk, Pîrsiz pek tehlikeli, pek korkuludur, âfetlerle doludur. Bildiğin ve defalarca gittiğin yolda bile kılavuz olmazsa şaşırırsın. Kendine gel! Hiç görmediğin o yola yalnız gitme, sakın yol göstericiden baş çevirme! Ey nobran! Pîrin gölgesi olmazsa gulyabani sesi, seni sersemleştirir, yolunu şaşırtır. Gulyabani, sana sana zarar verir, yolundan alıkor. Bu yolda nice senden daha dahi kişiler kaybolup gittiler. Yolcuların yollarını şaşırdıklarını, kötü ruhlu İblis’in onlara neler yaptığını Kur’an’dan işit! Onları ana yoldan yüz binlerce yıl uzak olan yola götürdü, felakete uğrattı, çırpçılak bıraktı.” (Mesnevî, 1/2942-2948)

Hikâyenin başı ve sonu belirsiz olduğu gibi, okuyucuya aktarılmak istenen mana ve hikâyeden çıkarılacak netice de oldukça müphemdir. Bunun farklı yorumlama imkanlarına sahip açık uçlu bir hikâye biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Modern tasnifle ifade etmek gerekirse; hikâye giriş, gelişme ve sonucun sağlam bir yapıda olduğu “olay öyküsü” türünden çok, sonucu özellikle verilmemiş, her okuyucunun kendi psikolojik ve zihinsel durumuna göre yorumlamaya uygun bir “durum öyküsü” şeklindedir. Hikâyedeki en önemli sorunlardan biri hikâyenin ana karakterlerinden kadının hikâyedeki konumu ile ilgilidir. Nefsi temsil eden kadının bu hikâyedeki rolü, Mevlânâ’nın bu karakterle vermeye çalıştığı mesaj, hikâyenin sonunda kadının, yani nefsin dönüşüm geçirip geçirmediği, -*Mesnevî* şârihlerin çoğunun iddia ettiği gibi- kadın eğer dönüşüm geçirerek akli temsil eden bedevinin yani aklın hükmü altına girdiyse, neden bedeviyi yine Bağdat’a gitmeye ikna ettiği gibi problemler hikâyenin asıl çıkmazlarıdır. Çünkü hikâyenin ilk bölümündeki konuşmalar sırasında bedevi tevekkül ve kanaatin, karısı ise maddi lezzetlerin temsilcisi gibi davranırken, hikâyenin sonunda Bağdat’a halifenin ihsandan yararlanmak amacıyla gitmesi bedevinin baştaki sabırlı ve kanaatkâr tavrıyla çelişiyor gibi

görülmektedir. Dolayısıyla uzun yıllar riyazet ve mücâhede ile geçen yoksul hayatına sabreden, hatta bundan da memnuniyet duyan bedevinin, karısının ileri sürdüğü çeşitli deliller neticesinde ikna olup yoksulluklarına bir son vermek amacıyla Bağdat’a doğru yola düşmesi, arzu edilen ve takdir edilesi bir davranış mıdır? sorusu da bu meyanda halledilmesi gereken bir diğer sorundur. Bedevinin yaşadığı bu yolculuğa ve yolculuk sonunda halifenin testiye koyduğu altınlara kavuşmasına olumlu bir değer verilecekse eğer, dönüş yolunda bedevi neden Dicle’yi gördükten sonra mahcubiyet duydu? Hikâyeye göre halife, muhafızlarına bedeviyi gemiye bindirmelerini, yani Dicle’yi görerek utanmasını özellikle istediği anlaşılmaktadır. Halbuki hikâyenin kaynaklarından Attar’da görüldüğü gibi, halife bedevinin takdim ettiği hediyeden dolayı utanmaması için özel bir çaba harcamıştı. Attar’ın hikâyesine göre, halife bedevinin Bağdat’tan geçen ırmağı görüp mahcup olmaması için onu aceleyle evine geri göndermişti. *Mesnevi*’de geçen hikâye ile ilgili bütün bu sorular, hikâyenin mutlu sonla mı yoksa mutsuz bir sonla mı bittiğinin tespit edilebilmesi ve bunun ötesinde Mevlânâ’nın bu hikâye aracılığıyla bizi buluşturmaya çalıştığı hakikatin peçesinin kaldırılabilmesi için cevap bekleyen önemli sorulardır.

Bedevi ile Karısı Hikâyesi’nin kurgusu karşıtlıklar üzerine kurulmuştur: kadın-erkek, nefis-akıl, zenginlik-yoksulluk, suret-mana, ekmek yoksulu-can yoksulu, lokma fakiri-Tanrı fakiri, tamah-kanaat, kibir-tevazu, yokluk-varlık... Hikâyede aklı temsil eden erkek şöyle tavsif edilir: riyazet ve mücâhede benimsenmiş, yoksulluğu kendisine baş tacı etmiş, sabır ve metanetle ömrünü süren bir Hak yolcusudur ve gönlünde Tanrı gamından başka bir şey yoktur. Nefsin sembolü olan kadın ise bedevinin zıddı sıfatlara sahiptir; hırslıdır, hevâ ve hevesinin peşinde koşar, zenginliğe ve maddi olana taliptir. Bu tanımlamaların çoğu Mevlânâ’nın doğrudan kendi betimlemeleri olmayıp bedevi ile karısının kendi aralarındaki konuşmalardan ve birbirlerine karşı hitaplarından anlaşılmaktadır. Kadın kocasını kanaatkâr ve tevekkül ehli olarak görürken, bedevi karısını hırs ve tamah sahibi şeklinde betimler. Bedevi kendisini aynı zamanda Hak aşığı olarak görür: “*Yüce Allah âdildir; âdiller nasıl olur da âşıklara zulmederler?*” İlk bakışta nefse, yani kadına yüklenen değerlerin olumsuz, bedevinin ise olumlu sıfatların taşıyıcısı olduğu ve dolayısıyla nefsin/kadının isteklerinin batıl, aklın/bedevinin arzularının hakikat olduğu düşünülebilir. Ancak diyalog esnasında kadının yürüttüğü retorik o kadar güçlüdür ki hikâye boyunca çoğu zaman okuyucu bu ikiliden hangisinin haklı olduğuna karar vermekte zorlanır. Bu karar verilemezlik hikâyenin final bölümüne kadar sürer; kadının mı yoksa bedevinin mi nihaî amacına ulaştığı sorusunun cevabı hep muğlak kalır. Bu muğlaklıkta kadınla erkeğin yani nefisle aklın birbirlerine karşı ileri sürdükleri güçlü argümanlar kadar, Mevlânâ’nın hikâye arasında yaptığı müdahalelerin sınırının belirsizliğinin yanında kullandığı çok anlamlı üslup da etkilidir. Örneğin; hikâyenin bütünlüğü içerisinde, nefis dünya nimetlerine kavuşmayı arzulayan bir karaktere sahipken, aklın isteği fakr ve kanaat ehli olarak hayatını sürdürmek ve nihayetinde Tanrı’nın varlığında yok olmaktır. Hikâyede sabitlenmiş biçimde belirlenen bu genel tavsife göre okuyucunun zihninde hemen aklın isteğinin daha makul olduğu fikri belirebiliyor; ama hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Mevlânâ, bu erken düşünceye adeta darbe vurarak durumu farklı bir açıdan değerlendirir. Ona göre; nefis ile akıl aslen herkese lazımdır ve her birinin kendine göre farklı ihtiyaçları vardır. Suret ile mana, su ile ağaç gibidir. Dolayısıyla dünya hayatında aklın istekleri kadar nefsin istekleri de yerine getirilmelidir:

“Bu kadınla erkek nefisle akıldır. İyi kişiye de mutlaka lâzımdır, kötü kişiye de. Bu ikisi, toprak yurttan esir ve mahpusturlar. Gece gündüz savaşta macera içinde. Kadın durmadan evin ihtiyaçlarını ister, evin şerefini, yani eve lâzım olan ekmeği, yüceliği, hürmeti diler durur. Nefis, kadın gibi her işe bir çare bulmak üzere gâh

toprağa döşenir, tevazu gösterir; gâh ululuk diler, yücelir. Aklinsa, bu düşüncelerden zaten haberi yoktur. Fikrinde Tanrı gamından başka bir şey yoktur.” (Mesnevî, 1/2617-2621)

Mesnevî şârihleri çoğunlukla hikâyenin mutlu sonla bittiğini, yani nefisle aklın sembolleri olan kadınla bedevinin, yaptıkları uzun münakaşanın sonunda uzlaşarak nihai amaçlarına beraberce ulaştıklarını belirtirler. Çünkü kadın/nefis, aynı zamanda mürşidi olan kocasına/akıl tam bir teslimiyetle “emmare” seviyesinden “mutmainne” mertebesine çıkmıştır:

“Akıl nefse hitâbında: ya âmâl-i fâniye talebinden ve ta’rîzât-ı mez’ce irâdından vaz geçüp bana irâe-i teslimiyet ile kesb-i salâh it! Yahud ben senden ayrılıp eni a’mâ gibi zulmetgâh-ı dünyâda bî-haber ve hîresiz bırakırım. Nefs akla muhtâcdır. Akıl bu sûretde nefse karşı cebr u metânet gösterince nefis akla râm olur.” (Âbidin Paşa, 1324, s. 250)

“[Bundan] murâd nefsin akla kemal-i ita’atinin sûret-i halidir.” (Taştan, 2009, s. 900)

“Bedevi/kamil akıl, karısına/nefs-i emmareye aklında ne varsa enine boyuna, uyarılarda bulundu. Dosdoğru yolu, irfana ait duygularını tarif etti ve anlattı. Allah’ın izniyle nefs-i emmareyi nefs-i mutmainneye dönüştürebilmek için tam bir metanet gösterdi.” (Özköse, 2011, s. 43)

Ama burada şöyle bir problem görünmektedir: Hikâye, önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, bir önceki bölüm olan *H. Ömer ile Çalgıcı Hikâyesi*’nin sonunda yer alan “ekmek fakiri ile can fakiri” diyalektiği üzerine kurgulanmış bir hikâyedir. Bu karşıtlık hikâye boyunca da devam eder. Karısıyla konuşmaları sırasında bedevinin “can fakiri” bir dervişin göstergesi olduğu ve üstelik bedevinin de kendisini öyle konumlandığı anlaşılmaktadır. Karısına sabır tavsiyesinde bulunurken sürekli kanaatin öneminden bahsederek bu tavrını ve niyetini açıkça ortaya koyar. Bedevi “bedenine tapan canını kurtaramaz.” der ve asıl amacının ruhunu arındırmış bir şekilde Rabbine teslim etmek olduğunu belirtir. Karısı ise kocasının aksine “ekmek fakiri” rolünü üstlenir. Hikâyenin sonunda karısına sürekli sabrı ve kanaati tavsiye eden bedevinin ulaştığı ödül halifenin verdiği altınlar olur. Ulaşılan bu altınlar bir anlamda bedevinin değil, karısının isteğidir. Zira bedevinin, karısına karşı “gençken daha kanaatkârdın; şimdi altın ister oldun, oysa önceden kendin altındın.”, “mal ve altın başta külah gibidir. Kendisine külahtan sığınak yapan keldir ancak.” tarzında sözler söylemesi, halifeden altın isteme fikrinin baştan beri kadına ait olduğunu gösterir. Bu durumda nasıl oluyor da kadının, bedevinin hükmü altına girdiği ve onun irşadıyla hidayete erdiği sonucuna ulaşılabilir?

Aslında bir güç mücadelesi şeklinde de okunabilecek olan hikâyede, ikili arasındaki çatışma kadının yoksulluktan şikâyet etmesi ve kocasından bu duruma bir çare bulmasını istemesiyle başlar. Kadının konuşmaları son derece retorik bir düzeyde ilerler. Bir metaforun bir diğerini takip ettiği olağandışı bir üslupla kadın, bedeviyi ikna etmeye çalışır. Çünkü uzun seneler boyunca riyazet ve mücâhede ile geçen bir ömür sürmüştür; bu duruma katlanmasına sebep olan kocasının da bu sabırlı ve istikrarlı tavrını kolay kolay değiştirmeye pek niyeti yoktur. Bu yüzden yaşadığı zor durumu betimlerken;

“Ekmeğimiz yok, katığımız kederle kıskançlık. Testimiz yok, suyumuz gözümüzün yaşı.

Gündüzün elbisemiz güneşin aydınlığı; geceleyn döseğimiz yorganımız ay ışığı.

[Açlıktan] ay değirmisini ekmek somunu sanıp elimiz göğe uzatmışız.

Yoksullar bile utanmakta bizim yoksulluğumuzdan, gece gündüz rızık düşünmemizden.” (Mesnevî, 1/2254-2257) gibi sanatlı ifadeler kullanarak kocasını önce sözün gücüyle ikna etmeye çalışır. Görünüşe göre iradesini sağlama almış birisi olarak bedevi, bu şaşalı sözlerden etkilenmediği gibi karısının şikayetlerine karşı da ona sabrı ve kanaati telkin etmeye devam eder. Kadının muhakeme gücü oldukça sağlamdır; kocasını ikna etmek için ileri sürdüğü görüşlerini mantıksal ve akılcı argümanlarla destekler. Kadının kendine has bir hakikat türü vardır. Kocasının inandığı hakikati tersyüz ederek onu kendi hakikatine çekmeye çalışır. Özellikle sahtekâr şeyhlerle ilgili ileri sürdüğü iddiaları öyle ikna edicidir ki; şârihlerin birçoğu bu iddiaların Mevlânâ’nın, hikâyeye müdahale ederek kendi görüşlerini okuyucuyla paylaştığı şeklinde düşünürler. Halbuki hikâyenin insicamına bakıldığında bu iddiaların kadının kendi görüşleri olduğu son derece açıktır. Aslında bu bölüm, hikâyeden bağımsız olarak ele alındığında Mevlânâ’nın okuyucuya bu tür şeyhlerden uzak durmaları yönünde bir ikazı olarak da yorumlanabilecek bir yapıdadır. Ne var ki hikâye bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu bölümdeki argümanlar içinde kadının gür sesini duymamak mümkün değildir. Zaten emmare mertebesindeki nefsin, kişiyi yanlış yola sevk etmek için kullandığı yöntemlerin başında kendisini sûret-i Hak’tan göstermesi gelmiyor mu? Aynı durum kadının, kocasını “efsuncu adam” şeklinde betimlediği beyitlerde de görülmektedir. Söz konusu beyitler, öncesi ve sonrasıyla birlikte okunduğunda bunların kadının, bedeviyi ikna etmek için ileri sürdüğü iddialar olduğu besbellidir. Ama beyitleri yorumlayan bazı şârihler, bu sözlerin hikâyeden bağımsız biçimde Mevlânâ’nın okuyucuya genel uyarıları şeklinde yorumlama eğilimindedir. Ahmed Avni Konuk, kadının bedeviyi suçlarken söylediği,

“Ey aceb! Sen hem yilansın, hem efsuncusun. Ey Arab’ın aybı, sen yılan tutucusun, yilansın.” (Mesnevî, 1/2331)

şeklindeki sözlerini şerh ederken bedeviyi maddi gelir elde etmek için insanları kandırmak isteyen sahte şeyhlere benzetir:

“Yılan”dan murâd, “nefs-i emmâre”dir. “Füsûn-ger”den murâd hilekâr olan şeyh-i kâzibdir. Ya’ni taaccüb olunacak şeydir ki, sen tamâmiyle nefs-i emmârenin hükmü altında zebûn iken müridlik da’vâsına kalkıp hileler ile nefs-i emmâre sâhibi olan halkı başına topladın. Binâenaleyh ey Arab kavminin lekesi! Sen hem yilansın ve hem de yılan tutucu oldun.”Cenâb-ı Pîr, şeyh-i kâziblerin ahvâlini, para kazanmak için havâss ile yılanları tutup oynatan ba’zı Arablara teşbih buyururlar.” (Konuk, 2009, s. 119)

Kadının, kocasına yönelik “efsuncu adam, yılan” suçlamalarına bedevinin verdiği cevap şu şekildedir: *“Eğer yılanı yakalarsam onun dişini sökerim; ki bu onun kafasını ezmekten iyidir.”* (Mesnevî, 1/2359). Bu beyti yine Ahmed Avni Konuk şerhinden okuduğumuzda bu kez kadının nefs-i emmâre, bedevinin ise mürşid-i kâmil (sahtekar değil!) olarak yorumlandığı görülür:

“Ma’lûm olsun ki, yukarıdan beri zikr olunan sözler, mürşid-i kâmil tarafından söylenen sözlerdir. Cenâb-ı Pîr bunları zevcin lisânından îrâd ve mürşid-i kâmilin hâlini îzâh buyururlar. Ya’ni ben nefs-i emmâre sâhibi olan kimseleri terbiyem altına alırsam, onların ahvâlinde tasarruf edip ahlâk-ı zemîmelerini izâle ederim ve bu sebeble onlar dünyâda envâ’-ı belâlara mübtelâ olmak sûretiyle başları ezilmekten ve âhirette de sıfât-ı

nefsâniyyelerinin türlü suver-i kabîhada temessül ederek kendilerini ta’zib etmelerinden kurtarırım.” (Konuk, 2009, s. 216)

Tâhirü'l-Mevlevî Şerhi’nde de bedevi aynı şekilde hem sahte şeyh hem müridlerini kabiliyetlerine göre terbiye eden gerçek bir mürid olarak yorumlanır (Tâhirü'l-Mevlevî, 1966, s. 1130, 1142). Tahmin edileceği üzere bu durum, hikâyenin her bölümünün ve her beytinin kendi içinde bağımsız olarak yorumlama biçiminden kaynaklanmaktadır. Burada şöyle bir soru sorulabilir: diyalog biçiminde tasarlanmış olan bu hikâyedeki karakterlerin sarf ettikleri tüm sözleri ve iddiaları Mevlânâ’nın kendi düşünceleri olarak yorumlamak ne kadar doğrudur? Ya da bu sözlerden hangileri Mevlânâ’nın gerçek görüşlerini yansıtır? Bunun bir sınırı var mıdır? Varsa nereden başlar, nerede biter? Bu sorular Mesnevî’nin tüm hikâyeleri için de geçerlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, hikâye kahramanlarının ağızından irad edilen sözler, bağlamından koparıldığı taktirde Mevlânâ’nın dünya görüşüne uyanları ayıklayıp bunları ona atfetmek ve öylece yorumlamak mümkün görünüyor. Aksi taktirde hikâyelerin -özellikle de *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*- bütünlüğü esas alındığında kahramanların söyledikleri her sözü Mevlânâ’ya isnat etmek ve onun görüşüymüş gibi yorumlamak, hikâye ile verilmek istenen mesajın tam olarak ne olduğunu anlamaya gölge düşürdüğü gibi aynı sembolü birbirinden farklı, hatta zıt anlamlara gelecek şekilde yorumlamaya da neden olur. Diğer bir ifadeyle; *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*’nde kadın, hem nefis-i emmârenin hem sadık bir müridin hem de akli irşat eden bir müridin sembolü biçiminde tezahür eder. Halbuki Mevlânâ, bu hikâyede mükerreren kadının nefsi, bedevinin de akli temsil ettiğini belirtir; aralarındaki mücadele de nefisle aklın bitmeyen mücadelesidir.

Bedevi ile Karısı Hikâyesi kanaatimizce çoksesli bir hikâyedir. Karakterlerin, düşüncelerini özgürce paylaştıkları, her sözün kendi cephesinden haklı olduğu ve Mevlânâ’nın zorunlu olmadıkça müdahale etmediği bir diyalog metnidir. Bedevi ile karısı karşılıklı olarak argümanlarını serbestçe dile getirirken Mevlânâ, bu esnada tarafsız bir müellif olarak varlığını sürdürür. Bedevinin kanaat için ileri sürdüğü argümanlar kadar kadının yoksulluktan kurtulma amacıyla söylediği sözler de kendi açısından hakikat iddiası taşır. Tevekkül, kanaat, sabır gibi anlamları nispeten genel kabul görmüş kavramlara farklı anlamlar yükleyerek onunla bedevinin önceden sağlama alınmış kimliğini adeta yıkmaya çalışır. Bu açıdan farklı da olsa her birinin sözünde hakikatten bir parça vardır. Öyleyse bütün sözlere bir bütün olarak yanlış dememek gerekir. Çünkü yanlışlar da doğru kokusu verdiği için kalbin tuzağıdır (Mesnevî, 2/2919). Kadının -hatta bedevinin bile- dile getirdiği görüşler ve deliller kendi durduğu yerden bakıldığında gerçeği yansıtır; ama bu, hakikatin tamamı değil, yalnızca bir parçasıdır. Bedevinin karısı için söylediği, “Sen armut ağacının üstünden böyle görüyorsun. Oradan aşağı in de sende o kuşku kalmasın.” (Mesnevî, 1/2363) sözündeki “armut ağacı” herkesin dünyayı kendi penceresinden algıladığını ve her şeyi oradan gördüğü kadarıyla yorumladığını gösteren bir metafordur. Bundan sonra Mevlânâ,

“Herkesin hareketi kendisinin bulunduğu yere göredir. Bu yüzden herkesi kendi varlık penceresinden görür. Mavi cam, güneşi mavi gösterir; kırmızı da kırmızı gösterir. Camlar renklerden kurtulursa beyaz olur ve bütün öteki camlardan daha doğru söyler, önder olur” sözünün açıklanması hakkında.” (Mesnevî, 1/140) başlığını açarak bedevinin dilinden insanlık durumunun bu genel özelliğini açıklar. Bu bölümde; Hz. Peygamber’in, kendisini “Haşimoğullarının en çirkini” biçiminde tarif eden Ebu Cehil’e de “Ey güneş!” diye hitap eden Hz. Ebu Bekir’e de “doğru dedin” şeklinde karşılık vermesi, bunun hikmetini soranlara ise “Ben Allah’ın eliyle cilalanmış bir aynayım. Türk de Hindu da bana baktıklarında kendilerini görürler.” (Mesnevî, 1/2370) cevabı hatırlatılarak,

gerçeği görmenin en sahici yolunun “kadınca ya da erkekçe arayışın” ötesine geçmekle mümkün olacağı vurgulanır.

Dolayısıyla bu hikâyeye Mevlânâ, bütün bir insanlığın dünyada yaşadığı dramı ve içsel hesaplaşmayı tasvir eder. Bu hesaplaşmada birbirine zıt iki yaratılış tarzının, daha doğrusu hayatı algılama ve anlamlandırmada iki farklı düşünce yapısının birbiriyle çatışması sergilenir. Yukarıda dediğimiz gibi, bedevi ile karısı hikâyede birer sembol olarak kullanılır. Fakat bunlar tamamen mevhum değil, gerçek hayatın içinden alınmış ve günlük hayatı yansıtan gerçek sembollerdir. Mevlânâ bu sembollerle insan ruhunun mahiyetini tahlile girişir, hayatın muamması olan ruhun tüm inceliklerine nüfuz etmeye çalışır. Burada ruh ameliyat masasına yatırılır; birbirine zıt ve sürekli çatışma halindeki sayısız hissin etkisinde kalan insanın mahiyeti sorgulanır. Zaten hayat dediğimiz, sayısız ve farklı hislerden ve bu hislerin birbiriyle mücadelesinden başka nedir ki? Hikâyedeki kahramanlar donuk birer varlık değil, bilakis hislerinin etkisiyle sürekli değişim geçiren bir haleti ruhiyeye sahip dinamik varlıklardır. Kadın/nefis meselenin sözel olarak çözülemeyeceğini anladığı anda beden diline müracaat eder ve ağlamaya başlar. Çünkü bedevi, karısına söylenecek son sözü söylemiştir: “Sustun sustun, yoksa öyle bir iş ederim ki hemen şimdi evi barkı terk eder giderim.” (Mesnevî, 1/2393) Hikâyenin başından beri kadın biyolojik bölünmüşlüğü temsil eder aslında: “Git bana eşim deme, yan çizip durma; ben insafın eşiyim.” (Mesnevî, 1/2323) Buna karşılık bedevi ise “biz” dilini korumaya özen göstererek manevi bütünlüğe ulaşma amacını güder: “Bizim eşimizsin, işlerin güzelce yürümesi için eşler aynı huydan olmalıdır.” (Mesnevî, 1/2308) Bedevinin, karısını terk etmekle tehdit etmesi üzerine kadın, “ben-sen” dilini askıya alır, tevazu perdesine bürünerek kocasının gönlünü yapmaya çalışır. Kadının bu perdeden kocasına yönelik sarf ettiği,

“Hüküm de senin, ferman da! Yoksulluk yüzünden sabrım tükendiyse bu da kendim için değil, senin için. Canın için, bu kendim için değil. Bu ağlayış bu inleyiş hep senin için.” (Mesnevî, 1/2397) gibi sözler tasavvuftaki fena makamını çağırıştırır. Diyalogun başından bu yana “benlik” davası güden ve dile getirdiği ifadelerde kendisinde bir varlık iddiası taşıyan kadın/nefis bu noktada hiçlik dilini seçerek bedevinin/akıl varlığı önünde kendi yokluğunu kabul eder. Belki de öyle görünmek ister. Zira Mevlânâ bu noktada araya girerek kadının erkeğe karşı en büyük tuzağının ağlamak olduğunu belirtir. Kadının ağlaması garip bir biçimde ikiyüzlü bir göstergedir; aciziyetini ve kocasına karşı güçsüz durumunu açığa vururken, bu aynı zamanda erkek üzerinde egemenlik kurmanın en kolay yolu haline gelir. Kadının ağlaması, der Mevlânâ, erkek için bir tuzaktır. Ağlamasa da zaten nazı ve güzelliğiyle erkeğin gönlünü çelen kadın, bir de ağlamaya başlayınca, zahiren gücü elinde tutan erkeği hakikatte kendisine esir eder. Görünüşte su ateşi söndürür ama araya bir tencere girdiğinde ateş, suyu fokur fokur kaynatır. Erkek suya benzer, kadınca ateşe:

“Görünüşte su nasıl ateşten üstünse, sen de kadından üstünsün; fakat hakikatte ona mağlupsun, çünkü sen onu istemektesin.” (Mesnevî, 1/2431)

Hikâye burada “Adamın kendisini karısına teslim etmesi...” başlığıyla devam eder; karısının ağlaması ve af dilemesi üzerine bedevi, sözlerinden pişmanlık duyarak karısının gönlünü yapmaya çalışır. Bununla da yetinmez, “Her ne dilerse ben senin emrindeyim. Sözünün iyi, kötü olmasına bakmam.” der ve hükmetme gücünü tamamen karısına devreder. Karısı elde ettiği bu yeni güçle bedeviye rızık arama yolunu göstererek kendisini Bağdat’a, halifenin sarayına gitmeye ikna eder. Ne var ki bedeviye halifenin kendisine merhamet göstermesi için

bir işaret lazımdır; testide biriktirdikleri yağmur suyunu halifeye hediye olarak verdikleri taktirde halifenin bedeviye acıyarak kendisini ödüllendireceğini düşünürler. Aslında fikir kadınıdır; bedevi, karısının verdiği kararı sadece uygular. Çünkü bedevi, karısına aşırı bir muhabbetle bağlıdır ve ağlamasıyla birlikte ona karşı acıma duygusuna da kapılır. Halbuki Mevlânâ, Allah’a itaat etmedikleri için gazaba uğrayan Semûd kavminin haline ağlayan Salih peygamberin hikâyesini (Mesnevî, 1/2509-2569) bu arada zikrederek merhametten garaz doğacağına dair sanki bedevinin davranışını eleştirir. O, bu hikâye vasıtasıyla muhtemelen bedevinin yapması gereken şeyin, karısının cefasına “sabrederek ona nasihat etmeye” devam etmesinden yanadır. Zira hikâyenin başından bu yana kanaati ve tevekkülüyle tam bir “Tanrı fakiri” görüntüsü çizen bedevi, karısına gösterdiği aşırı sevgi ve acıma duygusuna yenik düşerek tıpkı karısı gibi “lokma fakiri” olmaya başlar.

Bedevinin halifeye armağan olarak götürdüğü su testisi hikâyede sembolik anlamı bakımından iki boyutludur. Bu boyutlardan ilki bedevi ile karısının halife hakkında yürüttükleri düşünce biçimine, diğeri de halifenin bu düşünceyle olan bağına ilişkindir. Bedevi halifeye mutlaka bir armağan götürmesi gerektiğini, ancak bu şekilde halifenin huzuruna çıkabileceğini düşünür. Hastalanan Leyla’yı ziyaret etmek için bir bahane arayan, ancak elinde hiçbir vesile olmadığı için hayıflanmış Mecnun’un halini bedevi kendi durumuna benzetir. Oysa halifenin huzuruna bir vesileyle ya da aletle gitmek, kadının da belirttiği gibi, davaya düşmek, varlık iddiasında bulunmak demektir. Asıl hüner aletsizlikte, varlığını alçaltmadadır. Testideki yağmur suyunu götürmeye karar veren bedevi, gurura kapılarak halifenin böyle bir sudan daha önce tatmadığını düşünmeye başlayınca halife hakkında bir de yanlış zanda bulunur. Halbuki Bağdat’ın ortasından Dicle Nehri geçiyordu ve halifenin bedevinin suyuna ihtiyacı yoktu. Mevlânâ, bedevi ile karısının halife hakkında bu şekilde yanlış bir düşünceye kapılmalarının nedeni şöyle açıklar:

“Çünkü onlar acı tuzlu suları içmekten daima hastadırlar, yarı kör olmuşlardır. Durağı, yatağı acı subaşı olan kuş; sâf berrak suyu ne bilsin?” (Mesnevî, 1/2723-2724)

Sonuç

Mesnevî’de geçen *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*, bedevinin gururla doldurup Bağdat’a kadar hırsıyla taşıdığı varlık testisine karşılık, halifenin testiye dünyevi altınla doldurduktan sonra bedeviye Dicle Nehri üzerinden çöle geri göndermesiyle sona erer. Bedevinin dönüş yolunda Dicle’yi ilk kez gördüğünde elinde, içi altınla dolu bir testi vardı; ruhunda ise döktüğü pişmanlık gözyaşları... Mevlânâ’nın da ifade ettiği gibi hikâye, insanlık durumunu gözler önüne seriyor; hikâyedeki bedevi de biziz, testi de biziz, padişah da biziz. (Mesnevî, 1/2901) Hepimiz hakiki halifeye doğru yola koyulan birer yolcuysak bu dünyada. Dünyada doldurduğumuz bilgi testilerimizi gururla marifet diclesine götürmeye çalışıyoruz. *Bedevi ile Karısı Hikâyesi*’nde Mevlânâ’nın vermek istediği asıl mesajın şifreleri, hikâyeden çok ileri sayfalarda, *Mesnevî*’nin ikinci cildindeki şu sözler olabilir:

“Nefsinin “Bu kötü” dediğine bakma. Çünkü onun işi gücü her zaman zıt yönedir. O ne derse dediğinin zıddını yap. Peygamberlerin de tavsiyeleri böyledir. Nihayetinde az pişman olmak istediğin işlerde müşaverede bulunman lazımdır. Ümmetleri “Kiminle meşveret edelim?” diye sorulduğunda, peygamberler “kendisine uyulması gerekli olan akılla” diye cevapladılar. Hatta soran adam “İyi de hiçbir tedbiri, isabetli akıllı olmayan bir çocuk, ya da kadın olsa.. onunla da istişarede edelim mi?” diye sorunca Peygamber, “Ona da danış, fakat o ne

dediyse onun zıddını yap, onunla farklı bir yolda yürü” dedi. Nefsini kadın olarak bil, dahası o kadından da beterdir. Çünkü kadın sadece cüz’dür, nefsin ise şerrin küllü! Nefsinle istişare edersen o aşağılığın dediğini yapma, tam aksini yap. Dahası sana namaz kıl, oruç tut diye emretse bile, nefis hilecidir, o emriyle bile sana bir hile kurması muhakkaktır. Yapacağın işlerde nefsinle meşveret etmek ve ne derse aksini yapmak olgunluktur. Onunla başa çıkamaz, onun inadına karşı koyamazsın. Yürü, bir dost kazan, onunla uzlaş! Akıl, başka bir akıldan kuvvet bulur. Şeker kamışı, şeker kamışından kemal kazanır. Ben, nefsimin hilesinden neler gördüm neler.. sihriyle akıl ve temyizi bile giderir! Sana yeniden yeniye vaatlerde bulunur da binlerce kere bozar. Ömrün, sana yüzlerce yıl mühlet verse nefis, her gün yeni bir bahane bulur, sana mâni olur; soğuk vaatleri sıcak bir surette söyler. O öyle bir sihirbazdır ki insanı kısıvrak bağlar.” (Mesnevî, 2/2254-2268)

Kaynakça | References

- Âbidîn Paşa. (1324). *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*. İstanbul: Kitâbhâne-i İrfân.
- Ahmed Eflâkî. (2020). *Ariflerin Menkıbeleri*. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Firûzânfer, B. (1346). *Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*. Tahran: bs.
- Konuk, A. A. (2009). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. haz. Mustafa Tahralı. İstanbul: Kitabevi.
- Kur’an-ı Kerim Meâli*. (2011) çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed. (2007) *Mesnevî-i Ma’nevî*. çev. Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs. Ankara: Akçağ.
- Nişâbüri, F. A. (1386). *Musibetnâme*. çev. Muhammed Rızâ Şefîî Kedkenî. Tahran: İntişârât-ı Suhan.
- Özköse, K. (2011). Mesnevî’deki ‘Bedevi ile Karısı’ Hikâyesine Göre Akıl-Nefis İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1, 37-69.
- Sipehsâlâr, F. A. (2011). *Mevlana ve Etrafındakiler: Risale*. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tâhirü’l-Mevlevî. (1966). *Şerh-i Mesnevî*. Konya: Selam Yayınları.
- Taştan, E. (2009). *İsmâîl Rusûhî Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, I. Cilt, Çeviriyazı-İnceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Structured Abstract

Mesnevî-i Şerif is a text that breaks the rules determined by the narration tradition and almost deconstructs it in terms of language, expression and form of expression. The first thing that attracts the attention of the reader who enters the world of the stories told in Mesnevî is the existence of an extraordinary voice and a new breath that emerges in the way the stories are told. Mesnevî consists of stories, many of which are widely told among the public or have already been mentioned in other works. Indian fairy tale books and the works of famous Iranian mystics such as Feridüddin Attâr and Hakîm Senâî are among the main sources that Mevlânâ made use of. He breathes a new spirit into these stories, which he uses to convey his Sufi teaching and to reach large audiences, which is not original in this respect, and resurrects them. The language, style, narration and narrative style he uses and the field of truth he tries to convey to the reader makes these previously known stories almost unrecognizable and raises them to the level of originality. Because the important thing for Rumi is to say something new today. The story of the writing of Mesnevî begins with the idea of revealing the one that is similar to the previous works, but not unlike it. Mesnevî, in the words of Mevlânâ, is "a brand new soul in the skin of old letters". While Mevlana repeats the stories told in different sources before him, he changes them in accordance with his moral and mystical teaching and conveys them to his reader. In this respect, Mevlânâ is not a storyteller but a story writer. While the storyteller takes the previous stories as they are and delivers them to people, the story writer uses the stories that he thinks fit the wisdom and lessons he wants to convey, sometimes by adding new characters and explanations and by expanding the plot, and sometimes by removing the places that do not fit his intentions, to put them in the shape he wants in his hands, almost like a piece of play dough. brings. Mevlânâ sees this situation as "a new soul in the skin of old letters" in his own words. Masnavi, which is based on the relationship of zahir-batin (form-mana) as its basic principle, is a work that aims to reveal the hidden meaning beyond the visible with the stories told in it. Every story mentioned in Mesnevî is only a sign, and the reader is constantly warned not to look at the form of the words, that is, to turn his gaze to the real meaning. While those who reach the sea of meaning hidden behind the words attain guidance, the danger that awaits those who spend time in a way is to go astray. But it is not easy to reach the meaning that is always embedded in the image of the stories and to collect pearls from that sea of meaning. With the effect of a constantly changing style and non-systematic method like a rough sea, the truth sometimes does not reveal itself intentionally by wandering between the curtains. Especially difficult to understand, suggestive and ambiguous expressions make the issue more complicated and intractable than making it understandable. Sometimes the heroes of the story put forward such strong arguments and logical propositions during their dialogue that the reader may think that whichever side he listens to is right. The story of the Bedouin and his Wife in Mesnevî is a good example of this. The main theme of this story in Mesnevî is the struggle of the soul and the mind. While the woman symbolizes the soul, the Bedouin represents the mind. At the end of the story, it is unclear which of them won the fight. Because Mevlânâ does not clearly explain what happens at the end of the story. Perhaps Mevlânâ consciously prefers this ambiguity because he wants it to be suitable for different readings according to the perception level of each reader. Because, in Rumi's words, Masnavi is a polished mirror, the addressee can only see himself in it. The main characters of the Story of the Bedouin and his Wife in the first volume of the Mesnevi consist of the Bedouin, his wife and the Baghdad caliph of the time. The names of the heroes are hidden, as in other stories of Mesnevi, and are indicated by their social status. The Bedouin is a poor man living in the desert and represents the mind. There is also a sheikh with whom the Bedouin is sympathetic. However, the eye of this sheikh does not aspire to anything other than the sky table. His wife is someone who complains about their deteriorating poverty during the ten years of famine. The caliph, on the other hand, was extremely generous and his fame spread all over the world. Although the name of the caliph is not mentioned in Masnavi, it is understood in both Sem'ani and Attar that he was the Abbasid caliph Me'mûn (d. 218/833). In the story, the caliph refers to God.